

MUUSIKA ON VEELDUNUD ARHITEKTUUR

MART JAANSON

Alanud aasta 19. – 23. jaanuarini toimusid jälle **Pärnu Nüüdismuusika Päevad** (PNP), korraldajaks **Eesti Arnold Schönbergi Ühing**. Selle ürituse juured ulatuvad aastasse 1988, vahepeal ajas see loorberivõrseid Tartu Uue Muusika Pidustustena, kuid puhkes Pärnus taas õide 2003. aastal. Alates sellest ajast on PNP läbivaks teemaks modernism.

Kui 2003. aasta tähistas PNP suurejoonelist taastulemist ja 2004. aasta festival oli veidi tagasihoidlikum, siis PNP 2005 kujunes nii varasemate Pärnu kui ka Tartu festivalide hulgas eriliseks. Ja seda oma „firmamärgi“, teaduskonverentsi tõttu. Tänavuse konverentsi haare oli enneolematult rahvusvaheline: eestlased, sakslased, inglased, prantslased, soomlased, kokku viis väliskülast. Samuti oli muusikateaduslik tase pretendentitult kõrge: osavõtjate hulgas olid maailma muusikateaduses käesoleval ajal üks tuntumaid tegijaid **Nicholas Cook** Londonist, saksakeelse kultuuri ruumi tunnustatumaid noorema põlvkonna muusikateadlasi **Ludwig Holtheimer** Freiburgist, viimaste aastakümnete modernmuusikas märkimisväärset rolli etendanud **François-Bernard Mâche**, rääkimata eesti muusikateaduse tippudest **Toomas Siitanist**, **Mart Humalast** ja **Jaan Rossist**.

Tänavuse PNP alateema oli „Muusika ja arhitektuur“ ja võib öelda, et see oli hea valik. Muusikaline vorm on läbi aegade tekitanud seoseid arhitektuursete vormidega ja vastupidi, ehkki seosed

esinevad pigem metafoori tasandil. Sobivast jutuainest igatahes puudu ei tulnud, samas tekkis mõnda ettekannet kuulates küsimus, kuidas seostub see modernismiga.

Siiski oli tänavusel PNP-l modernismihoovus esiplaanil. Festivali telgheliloojaks oli valitud kreeka päritolu Prantsuse kodanik **Iannis Xenakis** (1922 – 2001), XX sajandi teise poole tuntumaid heliloojaid ja arhitekte, kes püüdis muusikani jõuda arhitektuuri kaudu ning vastupidi. Xenakis esindab nii muusikas kui ka arhitektuuris selgelt modernismi, ehkki ta armastas end vastandada 1950.-60. aastate „avangardilainele“, mille tugipunktiks olid Darmstadt'i suvekursused. Xenakise muusikalis-arhitektoonilisi projekte tutvustav näitus „Iannis Xenakis: helilooja ja arhitekt“ (koostaja Georges Foliot' ateljee *Architecture/Décoration*) konverentsi toimumispaigas Pärnu „Endla“ teatri sammasaalis lõi kogu festivali teoreetilisele osale veenvalt modernistliku atmosfääri.

Teaduskonverentsi alustasid arhitektid. Noore ja eduka eestlanna **Veronika Valgu** ettekanne urbanistlikest helimaastikest (inspireerivad märksõnu: Eesti kui helimugav maa, vertikaalsed aiad kivilinnades, „targad“ materjalid, bussid kui vaikusemullid, müra elektriks muundavad generaatorid, laulvad autod ja sosistavad aknad) mõjus Alice'i imedemaana, mida on võimalik siiski tõeluseks muuta, ja oli konverentsi üritustest meeldejäävaim.

Maailma muusikateaduse tuntumaid tegijaid Nicholas Cook pidas Pärnus elegantse ettekande teemal „Heinrich Schenker – modernist vastu tahtmist“.

Eesti modernkunsti ühe juhtfiguuri, professor **Leonhard Lapini** tugeva *new-age*’iliku alatooniga ettekandest jäi meelde veenev modernismikriitika (puudub mõõde „südamest südamesse“, ideesse uppumine) ja tõdemus, et muusika algab vaikusest, arhitektuur aga tühjusest ning seal nad kokku saavadki. Leidlikuna mõjus tuntud väljendi „arhitektuur on tardunud muusika“ vastand „muusika on veeldunud arhitektuur“.

Ja läkski mikrofon muusikateadlaste kätte. Konverentsi üks korraldajaid, Eesti muusikaelu viimastel aastatel märgatavalt aktiveerinud muusikateadlane ja helilooja **Gerhard Lock** pühendas oma ettekande **Erkki-Sven Tüüri** seitsmele „Arhitektoonikale“, keskendudes neist esimesele. Põhjalik käsitlus toetus ehk liiga raskelt ehtsaksalikule üldistavale sissejuhatusele ja ettekande aeg ei võimaldanud enam palju teosest rääkida.

Akadeemik **Jaan Ross** vastas oma lausas ettekandes küsimusele, kas kont-

serdisaali akustikat saab objektiivselt kirjeldada. Ta tõi välja kolm kontserdisaali arhitektuurset tüüpi ja näitas, kuidas viimase sajandi jooksul on sagenevad teaduslik lähenemine kontserdisaalide projekteerimisele. Planeerida saab helilainete neeldumist ja peegeldumist ruumis ning mõningal määral inimese helitaju. Inimese subjektiivsed eelistused on kontserdisaali projekteerimisel olulised, kuid mõõtmatud.

Professor **Toomas Siitan** andis oma põhjalikus ja tuntud headuses esitatud ettekandes „Muusika – elustunud arhitektuur?“ sissevaate muusika ja arhitektuuri omavahelise võrdlemise ajaloole. Selgus, et muusikat hakati arhitektuuriga võrdlema pärast murrangut Euroopa ajaloos XVIII–XIX sajandi vahetusel. Tuntud väljend „muusika on tardunud arhitektuur“ pärineb 1803. aastast ja korraka kahelt tuntud mehelt, F. Schlegelilt ja F. W. J. Schellingilt. Siitan tõi välja ka selle, et muusikaajaloo, muusikateose ja arhitektuuri vahel on põhjus-

Prantsuse helilooja François-Bernard Mâche tuli Pärnusse biograafilist laadi ettekannetega, rääkides iseendast kui heliloojast ning oma suvilast Kreekas. Ta võib seda „endale lubada” – Mâche on Messiaeni õpilane ja Schaefferi kaastööline ning tema suvila projekteeris Pärnu muusikapäevade telghelilooja- arhitekt Iannis Xenakis.

rääkis Xenakise tööst arhitektina. Oma läbimurdeteose *Metastasis* (orkestrile 1953–1954) arhitektooniliste ideede põhjal projekteeris Xenakis 1958. aasta Brüsseli maailmanäituseks „Philipsi” firma paviljoni. La Tourette’i kloostri arhitektuuris lahenduses väljendub aga selgelt Xenakise loomingut läbiv ja loodusteadustega harmoneeruv esteetika: kord läbi kaose.

Turu ülikooli doktorant **Mats Lillhannus** rääkis oma ettekandes *Terribilis est locus iste* (1Ms 28,17: „Küll on see paik kardetav! See pole muud midagi kui Jumala koda ja taeva värav!”) renessansi kirikumuusikast, sümbolismist ja arhitektuurist. Ühest küljest mõisteti tollal muusikat ja arhitektuuri kui kristliku liturgia komponenti, samas puudub muusikas ja arhitektuuris valitseval sümbolismil teoreetiline alus ja seda võib mõista ka mängulisena, professionaalide žargoonina.

Freiburgi Riikliku Muusikakõrgkooli professor, ajakirja *Musik & Ästhetik* väljaandja, Muusika ja Esteetika Ühingu president ja Saksa Muusikateooria Ühingu asepresident **Ludwig Holtmeier** pidas kaks ettekannet. Esimeses analüüsis ta Arnold Schönbergi Klaveripala op 23 nr 2. Nimetatud oopus on eelkõige tuntud oma viienda osa, Valsi kui Schönbergi dodekafoonilise tehnika esimese näite tõttu. Holtmeier aga pidas huvitavamaks just tsükli teist osa. Pala aluseks on küll 9-heliline seeria, kuid mõned lõigud on sellega seotud rangevalt, teised jälle lõdvemalt, mõjudes vaba atonaalsusena.

Oma teises ettekandes „Vorm kui arhitektuur: Schönberg, Adorno, Dahlhaus ja saksa sõjajärgne muusikateadus” vaatlus Holtmeier muusikalise vormi mõistmise arengut XX sajandi teisest kümnendist tänapäevani. XX sajandi algupoole saksa muusikateooria „orgaaniliste” ja

Üks eesti muusikateaduse tippudest, akadeemik Jaan Ross arutles oma tuntud üliasjalikus ja nauditavalt haaravas stiilis, kas on võimalik kontserdisaali akustikat objektiivselt kirjeldada.

„energeetiliste“ kontseptsioonide esindajad, kellest tuntuim on Ernst Kurth, vastandasid end arhitektoonilisele vormikäsitlusele. Viimase esindaja oli aga selgelt Arnold Schönberg oma „Harmooniaõpetusega“. Pärast sõda jäi aga poliitilistel põhjustel peale Schönbergi kui natside poolt represseritu konservatiivne vormimõistmine. Holtmeier tõi siin välja T. W. Adorno tähtsuse, kes, olles küll Schönbergi apologet, tõi saksa muusikateadusse formaalse muusikanalüüsi kõrval ka uudse lähenemise: muusikateose teema „loo jutustamise“.

Prantsuse helilooja, Iannis Xenakise sõber ja kaastööline, Xenakise Sõprade Ühingu president, Prantsuse Kaunite Kunstide Akadeemia liige **François-Bernard Mâche** esines kahe biograafilist laadi ettekandega. Esimeses andis ta ülevaate oma heliloojakarjäärist, tõekspidamistest ja loomingust koos muusikanäidetega. Selgus, et tegu on Pariisi eliitkooli *l'Ecole Normale Supérieure de la rue d'Ulm* kasvandiku, Olivier Messiaeni õpilase ja Pierre Schaefferi kaastöölisega (*Groupe de Recherches Musicales*), kelle esteetiliseks ja eetiliseks eesmär-

giks on inimese ja looduse kokkusobitamine ühiste arhetüüpide kaudu. Teises, rikkalikult fotode ja huumoriga vürtsitatud ettekandes keskendus Mâche oma Kreekas Amorgose saarel Katapola lahe kaldal asuva suvila saamisloole. Suvila projekteeris tema sõber Iannis Xenakis, tehes seda muidugi talle omase ebakonventsionaalsusega.

Londoni Royal Holloway Ülikooli professor **Nicholas Cook** tõi oma ettekandes „Heinrich Schenker – modernist vastu tahtmist“ elegantset moel välja seoseid tänapäeva tuntuima muusikanalüüsi meetodi leiutaja Heinrich Schenkeri teooria ja Viini modernistliku arhitekti Adolf Loosi ornamendikriitika vahel. Cook leidis, et Schenkeri teooria on eksplitsiitselt muusikalise mõtlemise teooria, implitsiitselt aga ühiskonnateooria. Viimase väite põhjenduse leiame Hegelilt, kelle esteetika raames on peetud „halvaks“ elemendiks sellist, mida ei saa assimileerida tervikusse. Schenker oli modernist vastu tahtmist selles mõttes, et tema eesmärk oli rekonstrueerida klassikaline muusika, kuid ta täitis selle eesmärgi modernistlikul viisil.

Konverentsi peadis paneeldiskussiooniga (juhatas Jaan Ross), milles osalesid peaaegu kõik ettekannete autorid. Mõttevahetus oli elav. Eriti pikalt peatuti intrigeerival küsimusel, mille Mart Humal esitas Ludwig Holtmeierile: „Mis on lahti tänapäeva saksa muusikateooriaga?“ Seejärel keskenduti Euroopa muusikateaduse mitte eriti lootusriikka seisule analüüsile.

Lisaks ettekannetele toimus konverentsil ka kaks raamatuesitlust. **Leo Normeti** äsja ilmunud artiklikogumikku „Sibeliuse kaudu maailma“ (Ilmamaa, 2004) esitles selle koostaja, Leo Normeti lesk Sirje Normet. Autori juuresolekul ja heakskiidul esitles kirjastuse „Scripta Musicalia“ juhataja Maris Valk-Falk **Nicholas Cooki** 1990. aastal ilmunud raamatu „Muusika. Kujutlus. Kultuur“ tõlget (tõlkinud Kristin Sarv, toimetanud Jaan Ross, 2005).

Vaatamata kaalukale konverentsiosale toimus tänavusel PNP-I ka üks etendus ja kolm kontserti: tuleb aina imetleda korraldajaid! Pärnu Kunstide Maja luuleteater esitas Pärnu raekojas kompositsiooni „Kunstide ja teaduste

Elavas mõttevahetuses kulgenud paneeldiskussiooni ilmestas professor Mart Humala (vasakult teine) intrigeeriv küsimus – mis on lahti tänapäeva saksa muusikateooriaga?

sulam", mitmetunnise lavaversiooni Iannis Xenakise doktorikraadi kaitsmise protokollil põhjal Sorbonne'i ülikoolis 1976. aastal. Tänapäevase Eesti huvitavamaid avangardmuusika esitajaid „Ansambel U.“ flötist Tarmo Johannese juhtimisel esitas „Endla“ teatri Kūinis kava Iannis Xenakise, Henri Pousseuri, Bruno Maderna, François-Bernard Māche'i ja Franco Donatoni loomingust. Ei puudunud ka orkestrikontsert. Toivo Tulevi autoriõhtul „Deux“ Agape Keskuses juhatas Tallinna Kammerorkestrit Tõnu Kaljuste, solistid olid Monika Mattiesen (flööt), Kädy Plaas (sopran), Risto Joost (kontratenor), Aare Tammesalu (tšello), Ene Nael (klavessiin), Harry Traksmann (viulid) ja Jorma Toots (klahvpillid). Pärnu Kontserdimaja kammersaalis esines hetke aktiivsemaid uue muusika kollektiive Eestis „Küberstudio“ flötist Monika Mattieseni juhtimisel, kavas Edgard Varèse'i, Brian Ferneyhough', Erkki-Sven Tüüri, Kaija Saariaho ja Monika Mattieseni muusika.

Viimastel PNP-del on kaaskorraldajaks olnud Pärnu **Academia Non Grata** ja koostööd tehti ka seekord. 15. – 22. jaa-

nuarini toimus *workshop* teemal „Muusika ja arhitektuur: ühist nimetajat otsimas“. See jäi küll publiku eest põhiliselt varjule, kuid ilmutas oma loomingulisust siiski PNP intrigeerival lõpu-*performance'*il Pärnu Tervise Paradiisi veekeskuses. Festivalipublik oli palutud vana-kreeka vaimus (tõsi, mitte alasti) auru-sesse veekeskonda, kus sai nautida kümblust ja liumāgesid ning jälgida hendlavate võrudega ehitud noortesalkade tembutusi. Kõik kogesid omal nahal arhitektuuri veeldumist, kui mitte muusikaks, siis vähemalt muusika saatel.

Lõpetuseks ei saa jätta tänamata PNP 2005 korraldajaid. Siin nad on: kunstiline juht **Märt-Matis Lill**, peakorraldaja **Andrus Kallastu**, vastutav toimetaja **Maris Valk-Falk**, tehniline assistent **Gerhard Lock**, kujundaja **Haide Rannakivi** ja produtsent **Kai Kallastu**. Tahtmatult tekib murelik küsimus: kui 2004. aasta olümpiamängud Ateenas ja PNP 2005 kujunesid oma ajaloo kõrgpunktiks, siis kuhu on veel edasi minna?

Harri Rospu fotod